

DAMCILARLA SUVARMA TƏRƏVƏZÇİLİYİN EKOLOJİ İSTİQAMƏTLƏRİNDƏN BİRİDİR

Allahverdi Seyidov*, Asim Muradov

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti, Gəncə

**seyidovallahverdi@rambler.ru*

Azərbaycan Respublikası torpaq və iqlim şəraiti nöqtəyi-nəzərinə aqrar ölkələr sırasında yer almışdır. Burada illərcə formalaşmış təbii iqlim amiləri və torpaq müxtəlif növ bitkilərin, o cümlədən tərəvəz bitkilərinin becərilməsinə imkan vermiş olsa da, istehsal olunan bitki müxtəlifliyinin aşağı olduğu diqqət çəkir. Ərazisi 86600 km² olan respublikamızda aqrar sahəyə məxsus torpaqlar ümumi torpaq fondunun 55,2%-ini (4779,7 min hektar) təşkil edir. Əkin sahələrində ən çox yetişdirilən məhsullar texniki bitkilərdir. Əkilən tərəvəzlər açıq sahədə və eyni zamanda istixanalarda yetişdirilir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin açıqladığı məlumata görə, 2021-ci ildə Azərbaycanda 9 milyon 163,4 min manat dəyərində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edilib və 2020-ci illə müqayisədə 3,4% artım qeydə alınıb. Sözügedən dövrdə 4 milyon 511 min manat dəyərində bitki mənşəli məhsullar istehsal edilib. Bu da özlüyündə bitki mənşəli məhsulların istehsal həcmnin 4,0% artması deməkdir.

Ölkəmizdə becərilən kənd təsərrüfatı bitkilərinin təxminən 90%-i səth suvarma üsulları – şırımlarla, ləklərlə, zolaqlarla və s. ilə aparılır. Qeyd edilən üsullarla aparılmış suvarma torpaqda kifayət miqdarda su ehtiyatı yaratmaqla yanaşı, orada toplanmış qalıq duzları yumaq kimi müsbət keyfiyyətlərə malikdir. Deyilən bu müsbət halların eyni zamanda həddən ziyadə su itkilərinə yol verilməsi, torpaqların meliorativ vəziyyətinin pisləşməyə meyllənməsi, ən əsası ekoloji baxımdan az dayanıqlı olması kimi mənfi cəhətləri vardır. Bu nöqsanları aradan qaldırmaqdan ötrü XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq dünyanın bir sıra ölkələrində damcılarla suvarma sistemlərinə keçməyə başlanılmışdır. Bundan da təxminən on il sonra ölkəmizdə damcılarla suvarmaya başlanğıc verilmişdir. Bu suvarma sistemi qısa bir zaman kəsiyində tərəvəzçilikdə xüsusi önəm daşımağa başladı. Çünki damcılarla suvarmada aşağıdakı üstünlüklərin mövcudluğu özünü isbat edə bildi: suvarma suyuna 2-4 dəfə qənaət edilir, meyvə-tərəvəz və s. bağ bitkilərinin məhsuldarlığı 2-3 dəfə, əmək məhsuldarlığı isə 15-20 dəfə artır.

Bu suvarma sisteminin tətbiqi ilə becərilən tərəvəz, eləcə də digər bitkilər mütəmadi olaraq ehtiyaclarına ekvivalent su ilə təmin edilirlər. Təbii ki, bu da həmin bitkilərin kök sistemləri yerləşən əkin qatında fasiləsiz olaraq optimal nəmlik mühitini yaratmış olur. Son anda bitkialtı torpağın əkin qatı yaxşı aerasiya olunur, torpaqdakı faydalı mikroorqanizmlər isə normal mikrobioloji fəaliyyətlə təmin olunurlar.

Damcılarla suvarmada əlavə su sızmalarına, buxarlanmalara və s. gedən su itkiləri dayandırılmış olur, torpaq səthinin strukturu isə öz növbəsində pozulmamış qalır. Bundan əlavə, tərəvəz bitkilərinin (kartof, bibər və s. bitkilər) kifayət qədər geniş ərazilərdə becəriləndiyi dağ yamaclarında, həmçinin mürəkkəb relyef şəraitində ekoloji tarazlıq pozulmadan belə suvarma aparmaq, bol məhsul istehsal etmək imkanı qazanılmış olur. Ekologiyanın pozulması baxımından ən dəhşətli fəsadlardan biri, bəlkə də birincisi sayılan torpaq sürüşməsi ehtimalı aradan qalxır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tərəvəzçilikdə məhsuldarlığın aşağı düşməsi, ekoloji təmiz olmayan məhsul istehsalının səbəblərindən biri də ərazinin alaqlarla sirayətlənməsidir. Bu baxımdan cərgəarası sahə suvarmadan kənar tutulmalıdır ki, orada alaqlar otları bitməsin. Bu iş isə ənənəvi-şırımlarla, ləklərlə və s. suvarmada mümkünsüz olduğundan damcılarla suvarmaya ehtiyac özünü hər zaman problem kimi hiss etdirir. Ona görə ki, bu zaman alaqlarla mübarizədə kimyəvi preparatlardan istifadə edilmir. Bu da ekoloji tarazlığın pozulması təhlükəsinin qarşısının alınmasına gətirib çıxarır.

Məlumdur ki, tərəvəzçilikdə bitkilərin gübrələnməsi mütləq şərtlərdəndir. Onun hansı formada bitkiyə ötürülməsi, qənaətcilliyi də əsas şərtlərdəndir. Bu baxımdan mineral gübrələr bitkilərə məhlul formasında plastik borularla suvarma suyu ilə birlikdə təcrid olunmuş şəkildə verildiyindən bitkilər tərəfindən yaxşı mənimsənilir. Eyni zamanda onu da qeyd etmək lazımdır ki, belə olan halda gübrəyə 45-50% qənaət edilmiş olur.

Son zamanlar şəhəratrafı tərəvəzçilik də sürətlə inkişaf etməkdədir. Burada da suvarma mühüm rol oynayır və problemləri də yetərincədir. Şəhəratrafı tərəvəz əkinlərində minerallaşmış müxtəlif tullantı sularından suvarmada ekoloji tarazlığı pozmadan asanlıqla istifadə edilə bilər. Məsələn, damcılarla suvarmada qrunut sularının səviyyəsi qalxmır, bu da əkin sahələrinin təkrar şorlaşması təhlükəsinin qarşısını alır, irriqasiya eroziyası təhlükəsi isə aradan qalxmış olur və s.

Nəticə. Yuxarıdakı təhlillərdən o qənaətə gəlmək olur ki, mailliyi olmayan, tamamilə düzən, eləcə də mürəkkəb relyefə malik ərazilərdə, həmçinin sərt (60°) dağ yamaclarında, eləcə də kəskin su qıtlığı yaşayan bölgələrdə (həmçinin ayrı-ayrı sahələrdə) ekoloji tarazlığın pozulması təhlükəsini aradan qaldırmaq baxımından damçılarla suvarma ən səmərəli suvarma üsuludur və tərəvəzçilikdə ekoloji təmiz məhsulun, yüksək məhsuldarlığın təmini problemlərinin həllində yararlı ola bilər.